

BARBAROSSA FRIGYES ZSIDÓJA (I.)

Regény

IVAN IVANJI

Frigyes császár, a Rőtszakállú, kedvelte a zöld színt. Paripáin csak egyféle lehetett a lószerszám: zöld. Gyakran emlegette, hogy maga idomítja a lovait. „Ha nem volnék császár, kitűnő lovász lennék!” – mondogatta. A császári kíséretben őelötte lovagoltam, a testőrei között. Büszke voltam rá, hogy tagja lehettem ennek a kíséretnek, egy kerék a gépezetben, amely a császárt szolgálta, alkotórésze egy egésznek, amely jelentett valamit a világban.

Ugyan, milyen embernek láthatott Frigyes engem? Hát, afféle pohos, öreg zsidónak, vállamra terített fekete kaftánban és széles karimájú kalappal a fejemen. Mindig csak úgy hívtak, na, az az *öreg zsidó*, közben meg közös életünket tekintve fiatalabb voltam nála. No, persze, a sokféle kencefice nélkül, amelyet bőségesen használt, a tornákban való állandó edződés híján, ügyefogyott mozgásommal én nem lehettem olyan fiatalos, mint ő. Frigyes járásában mindig volt valami kevély tartás, még ha nem is viselt páncélt, hanem könnyű ruhában éppen csak úgy sietett valahová, nos, ilyenkor is, el kell ismernem, nemcsak férfias, hanem valóban méltóságteljes benyomást keltett. Én meg, puha saruimban, egy feleslegesen kiejtett hang nélkül, valósággal siklottam a földön, így szoktam meg. Magának megvallom, Marko, hogy én egyáltalán nem érzem magam öregnek, akkor sem tartottam magam vénnek, s ma sem. Sőt, mindegyre olyan idők is jönnek, amikor igazán ifjoncnak érzem magam. Egyszer majd elmesélem magának.

„Ne félj!” – szólított meg a császár Regensburgban, amidőn kegyesen négy szemközt fogadott. Jöjjen vissza egyedül, parancsolta meg, amikor annakelőtte más zsidókkal együtt hódolatomat tettem neki abból az alkalomból, hogy bizonyos kiváltságokban részesítette népünket.

„De hát mért félnék, felség?” – válaszoltam, és megálltam tekintetét.

Valamit csak úgy beledörmögött rőt szakállába, mint aki gondolatolvasó. „Már Ábrahám, az apád is pimaszkodó ember volt. Udvariasságot és alázatot színlelt, közben örökké különvéleményen volt. Legalábbis ilyen hírben állt, jómagam kétszer, háromszor ha láttam mindössze. Mindazonáltal engedelmes és hasznos szolgája volt trónunknak, az igen. Te, mint hallom, tudsz latinul és görögül. Tolmácsként már szolgáltál is kíséretünkben, ha jól emlékszem.”

„Így igaz, felség.”

„No, és magyarul? Vagy a szláv tájszólásokat is ismered? Írástudók vagytok ti mindannyian. Héberül biztosan tudsz.”

Megerősítettem, majd tüntetően egyik lábomról a másikra nehezedtem, mígnem a császár észrevette, elérte, végül elmosolyodott, és kegyesen így szólt:

„Akkor hát fogd azt a gyalogszéket, és ülj a lábomhoz.”

Minekutána kényelmesen elhelyezkedtem, igyekeztem tiszteletudóan viselkedni. Ám de csupán azért, mert kénytelen voltam felnézni rá, nem alázatosan is egyszersmind. Végre aztán elárulta, miért hívatott.

„Elviszünk a keresztes háborúba. Mint személyes fordítónkat. A papokban nincs bizalmam, azok mind a pápának kémkednek. Márpedig rajtuk és a zsidókon kívül senki sem tud nyelveket. Nos, bökd már ki, mi a szándékod. Engedelmeskedsz?”

Nem akartam jelét adni, mennyire örülök. A császár kíséretében országról országra járni egészen Jeruzsálemig, vágyaim netovábbja volt. Avagy nem ezt kívántuk mindannyian: „Ma itt, holnap pedig Jeruzsálemben?” Az ám, de a rőt szakállú ne vegyen meg olcsón. Nem a pénz érdekelt, hanem a rang. Ennek okáért palástolni igyekeztem, mit érzek igazán, ezért nagy egykedvűen így szóltam:

„Ugyan ki merésznél megtagadni ura kívánságát?”

„Nem valami lelkesen hangzik!”

„Felségednek vajon a lelkesedésemre, vagy pedig a szolgálataimra van szüksége?”

„Egyikre is, másikra is, zsidó! Ha lehet! Mindkettőre. No, jó, rendben van, engedelmeskedni vagy köteles. De hát mit ajánlhatnék fel ellenszolgáltatásul, ha különös serénységről teszel tanúbizonyságot? Aranyat?”

„Már megbocsásson, ami az aranyat illeti, pillanatnyilag éppen mi vagyunk abban a megtisztelő helyzetben, hogy megszerezzük felségednek. Nem. Ellenben hálás volnék, ha figyelmével tüntetne ki. Ha a császár, példának okáért, nem csak tolmácsának nevezne, hanem személyes tanácsosának is, s ezzel mindenkinek értésére adná, hogy a kísérethez tartozom . . .”

„Nézd csak, nézd csak!” Ez a fordulat, úgy látszik, meglepte. „Szóval, így. Ettől ugyan nem lennél közkedveltebb, azt tudod?!”

„Ha felséged olykor-olykor meghallgat, az minden bizonnal közutálatot kelt majd. Tudom.”

„Hát akkor: legyen. Az én tanácsadóm, az én zsidóm. Mindenesetre fordulj a hadnagyhoz, különben már utasítottam. Fizessen ki neked egy tekintélyesebb összeget, hogy megvehesd a felszerelést, meg kárpótlásul az elmaradt keresetért. Ne érd be kevéssel, hallod-e?! Megmondtam neki, hogy kivételesen ne legyen szűkmarkú, különben megkeserültek, te is, meg ő is!”

Elnevette magát, intett, hogy keljek fel, és lépjek közelebb. Kezet nyújtott. Tudtam, hogy ez szokatlan. Megvett ezzel a gesztusával. Pénzért nem adtam be a derekam. Így azonban szívesen. Így igen. Micsoda ember! Ha ilyenek volnának a lovagjai is, rászolgáltatnának, hogy nemes és nemzeti uraknak nevezzék őket. Tekintetünk, mármint a császáré meg az enyém, találkozott, s én nem szabódtam tőle, hogy egyenesen abba a kissé vizenyős, kékeszöld szemébe nézzenek. Frigyes erre újból felnevetett.

„Pimasz vagy, zsidó, de azt hiszem, jól megleszünk egymással.”

„Ábrahám fia, Izsák a becsületes nevem, felség.”

„Jó, ezt megjegyzem azokra az alkalmakra, amikor rajtunk kívülálló személyekkel tárgyalunk. Megértettem, mit akartál mondani. Elmehetsz.”

A városban utaltak ki szállást. Nem gondoltam gyakran megszállni benne, mégis eldicsekedtem vele Náthán bátyámnak. Amiből nem hiányzott a szándékoltság, mert ekképpen hivatalosan bizonyítást nyert,

hogy a császár kíséretéhez tartozom. Náthánt Regensburgban éppen meglátogatta Mordecháj rabbi.

„Még hogy keresztés háborúba?” – csóválta a fejét.

„Oda.”

„Mit szólsz hozzá, rabbi?” – kérdezte a bátyám gondterhelten.

„Izsák, vajon megkérdezett-e? Egyszerűen közölte, mi a szándéka. Maga határozott így, a mi dolgunk csupán az, hogy áldásunkat adjuk rá. Annak eldöntését pedig, hogy ez jó-e, engedjük át az Úrnak. Ha az Úr úgy akarja, Izsák meglátja Jeruzsálemet!” – mondta szívélyesen, úgyszólván tisztelettel. Ő tehát nem támaszt nehézségeket. Természetesen eszem ágában sem volt alávetni magam a zsidó hitközösség döntéseinek, de hát persze kellemesebb volt anélkül útnak indulnom, hogy ujjat húzzak velem.

Náthán tisztelte a rabbit, ezúttal azonban nem volt egészen megelégedve azzal, amit mondott. Emlékeztette a mainzi zsidóirtásra, amidőn jó pár évvel korábban az első keresztés háborúba gyülekeztek ott a hadfiak. A zsidók mindhiába kerestek menedéket Rothard püspök védőszárnyai alatt, sem őminenciája, sem lovagjai számosan, nem tudták, vagy nem akarták megvédeni őket. Miután a fékevesztett csőcselék megrohmozta még a püspöki palotát is, ahová a zsidók bemenekültek, az asszonyokat és a gyermekeket sem kímélve kilencszázukat a helyszínen lemészárolták. Hasonló sorsra jutottak a zsidók Kölnben, Wormsban meg Németország és Franciaország más városaiban is.

„Te részt veszel a keresztés hadjáratukban!” Náthán megcsóválta a fejét. „Ki mondja, hogy újfent nem ránk fogják-e, hogy Krisztus gyilkosai vagyunk? Téged vágnak le elsőnek. Vagy pedig szó nélkül tűröd, ahogyan irtják a vértestvéreidet, te leszel az új Josephus Flavius a rómaiak oldalán . . .”

„Frigyes császár oltalma alatt állunk!”

„Rothard püspök is védelmet ígért zsidóinak!”

„Frigyes német császár, nem pedig holmi incifinci püspök” – vágtam vissza dacosan. „Én igen nagyra becsülöm!”

A bátyám összerezzent, no de a rabbi is csodálkozó pillantást vetett rám. Mégis elláttak ajánlólevelekkel, ezek azoknak a zsidó közösségeknek szóltak, amelyekhez útközben esetleg betérek, hogy velük együtt imádkozzam, meg hogy alkalomadtán a mi szokásaink szerint egyek és

igyak. Náthán bátyám a szükséges pénzügyi tranzakciókat lehetővé tevő okiratokat is a kezembe nyomta.

Hogy a császárral való utazás közben miként tartom meg a népemre vonatkozó előírásokat, arról eleddig nem is gondolkoztam. Igazában nem volna szabad megennem semmit, amit egy goj érint vagy elkészít, mivelhogy ők nem tisztelik a szent rítust, a jószágot, baromfit nem úgy ölik le, ahogyan a törvény előírja, s nem táboroznak le az úton, midőn feljön az esthajnalcsillag. Amikor Náthán figyelmeztetett minderre, a rabbi szelíden megálljt intett. Vézna, viszonylag fiatal ember volt, a haja, szakálla valahogy olyan fakó vörhenyes, nem amolyan tűzvörös, mint Rótszakállú Frigyesé lehetett fiatal korában. Mordecháj rabbi nyílt, ugyanakkor igen-igen tudós férfiúnak számított, ámbár a kettőt együtt én ellentmondásnak éreztem.

„Életveszélyben a tilalmak nem érvényesek, ezt, ugye, tudod, Izsák? Ha, Isten őrizz, olyan helyzetbe kerülnél, hogy éhen halsz, megeheted akár a dögkeselyűt is.”

„Ez igaz?” – ámult el Náthán.

„Csak hol vetted, rabbi, pont a dögkeselyűt?” – nevettem el magam.

„Így vagyon megírva!” – világosított fel komolyan.

A császári udvar ellátott minden szükséges adattal, elmagyarázták, merre miként utazunk: előbb lehajózunk a Dunán, azután Szerbia meg Bolgárország vadon erdőin által délnek fordulunk, a végén pedig Konstantinápoly érintésével a Szentföld felé vesszük utunkat. A császár követői már régen úton vannak, hogy megnyerjék a helyi hatalmasságok jóindulatát, ámde Bizáncban egy másik császár uralkodott, név szerint Izsák, aki Angelosznak, angyalnak nevezte magát. Vele nehezebb lesz zöld ágra vergődni, mert úgy tartotta, ő a fél világ ura, s a pápával egyetértésben már nemegyszer megkísérelte, hogy elvitassa urunk méltóságát és trónját. Márpedig Angelosz birodalmát nem kerülhetjük meg.

Frigyes császár eleinte távol tartotta magát az előkészületektől. Nem tudom, ki tájékoztatta a civódásokról meg a többi, mindenféle ügyes-bajos dologról, melyet naponta el kellett igazítani. Minden reggel elment a misére, mostanság egyszeriben istenfélőnek akart látszani. Egymagában, szótlán hallgatásba burkolózva töltötte napjait. Olybá tűnt, az ebeit meg a lovakat, melyeket maga idomított, jobban szerette az embereknél. Különös előszeretettel viseltetett az állatok, a madarak közül pedig a sólymok iránt. No és az emberek iránt? Az alattvalói voltak. Többsé-

güket megvetette. Hát a felesége, a fiai irányában? Erről, igazában, senki semmit nem tudott. Hogy mire van szüksége a dinasztia fenntartása céljából, arra biztosan gondolt. Örökösre volt szüksége. Aminthogy a lovagláshoz lóra. Két fia volt, ilyen értelemben minden bizonnyal szeretete őket. Legalább annyira, mint a lovait. Hogy példát mutasson, öltözködésében került a feltűnést, polgár módra viselkedett, hacsak nem látta jobbnak, hogy vértet öltön. A szülőföldjén hordott régi viseleteket kedvelte. Megvetette a gáláns francia módit, ezt a császárné részesítette előnyben, maga a császár nem tűrte a fényűzést. Mért is vette el ezt az asszonyt, ha egyszer az idegeire ment? Vagy az egész kereszties hadjáratot azért eszelte volna ki, hogy jó ürüggyel legalább két évig távol legyen tőle? Neki, mivel császár volt, meg kellett nőszülnie. Vele szemben én előnyösebb helyzetben voltam. Mint afféle egyszerű ember és ráadásul zsidó, én nem nőszültem meg. Nem én, soha. Egyik életemben sem. Pedig megtehettem volna. Senki sem tiltotta. E tekintetben sokkal szabadabb voltam, mint uram, a császár.

Biztosan sokan úgy tartották, hogy befolyásom van a Rótszakállúnál, hiszen ő maga gondoskodott kinevezésemről. Az igazság ellenben az, hogy a kereszties hadjárat előkészületi szakaszában egyszer sem láttam. Olykor-olykor kaptam egy-egy iratot, hogy fordítsam le, máskülönben egyelőre nem akadt semmi dolgom. Jól tudtam, hogy gyűlönek, még-hozzá azért, mert némileg félték is tőlem. Hej, ha megsejtik, mennyire fogalmam sincs semmiről, milyen jelentéktelen szerepet játszom mind-ebben, micsoda nagy Senki voltam ebben az úri csődületben, a gyűlölet megvetéssé silányul, ami alighanem még veszedelmesebb lett volna rám nézve.

Rebesgették, hogy a kereszties hadjárat gondolata Nagy Károly sírján ötlött fel Frigyesben. Jeruzsálem meghódítása egyszer s mindenkorra szavatolná a császár meg a pápa egyenrangúságát. Frigyes „egyenesen Isten kegyelméből való császárságot” akart, megelégette az örökös alkudozást Szent Péter földi helytartójával. Ami pedig ennél is fontosabb volt talán, az olasz pénznek új piacokat kellett találni. A kérdés, hogy Keleten, a felszabadított Jeruzsálem mellett mit lehet még a kereszténység javára bekebelezni, mennyi aranyat és üzletet szerezni, állandóan terítéken szerepelt, persze nem a nyilvánosság előtt.

A császár néhány napra visszavonult svábföldi szülőföldjére. Azután híre jött, hogy no, húsvétkor indulunk. Az 1189. esztendőét írták akkoron

a gojok időszámítása szerint. A pápa felhagyott a Frigyessel való huzakodással, az egyház és a birodalom között örök békesség kötöttet. Ezt maga Frigyes fogalmazta meg a Szentszéknek írt egyik levelében:

„A mi dolgunk az, hogy védelmezzük Krisztus egyházát, az Öné pedig, Szentatyám, hogy égnék emelje a karjait, és imádkozzék Istenhez!”

A pápát ekképpen kellett volna kizárni a világi politikából.

Regensburgba visszatérve a Rótszakállút mintha kicserélték volna. Váratlanul minden érdekelte, még a sereggel terelt vágójóság árával is törődött, annak takarmányozásával, személyesen alkudozott a life-ránsokkal. Magához hívatott, és megkért, hogy hitsorsosaim révén szerezzem be a vásáros napok kalendáriumát azokra a városokra vonatkozóan, amelyeken áthaladunk, ugyanakkor el ne felejtsem megérdeklődni a pénzváltó helyeken szokásos árfolyamokat sem. Tudjam meg, mi mindent kell magunkkal vinnünk, és mi az, amit útközben beszerezhetünk, esetleg talán olcsóbban is.

Ekkortájt naponta érkeztek a követek jelentései az országo kból, amelyeken átutazunk, ezekhez, gyakran, idegen nyelven írt okmányokat mellékeltek, amelyeket utána lefordítottam. Így aztán reggeltől napestig a császár közelében voltam, immár nem panaszkodhatam, hogy unatkozom. Viszont gyakran voltam éhes. Napközben csupán száraz kenyeret ettem, noha mindig meghívtak, hogy a császári kíséretnek fenntartott asztalok valamelyikénél ebédeljek. A kenyér mellé legszívesebben egy fej hagymát fogyasztottam volna, azonban tartottam tőle, hogy Frigyes beszólít, és megcsapja a hagymabűz, amidőn fejünket összedugva egy-egy pergament fölé hajolunk. Ezért már csak este, a rabbinál, akit gyakorta meglátogattam, hogy erről-arról kikérjem a tanácsát, vagy pedig este, a szállásomon, ahol laktam még mindig, ott engedhettem meg magamnak, hogy zsidó szokások szerint jóllakjam.

A császár közvetlen környezetében a kijózanodás jeleit tapasztaltam. Nem éppen a legjobb lovagok jelentkeztek a keresztes háborúba. Véletlenül fültanúja voltam, mint vélekedett Freising püspöke egy általam ismert nemesúr előtt:

„Itt a gazfickóknak akkora serege csődült össze, hogy minden épeszű ember nem győz csodálkozni ennyi istenfélő láttán. De hát Isten akarata néha különösnek tűnhet . . .”

„Valóban, eminenciás uram. Az igazat megvallva, magam is gondban vagyok, hogy ez a csöcselék képes lesz-e megtörni az ázsiai szultánok

jól megszervezett uralmát.” Majd hamiskás pillantást vetve rám, hozzátette: „Csakugyan, csakugyan, valóban igaza van, amikor azt mondja, Isten útjai kifürkészhetetlenek . . .”

Lovagi szokások szerint Szaladin szultánt felszólították, hogy vonuljon ki a Szentföldről. Az igazi ellenség ő volt, ő uralta Jeruzsálemet. Követeltük, szolgáltassa ki a dárdát, amellyel – állítólag – keresztüldöftek Krisztust a kereszten, engedje szabadon a keresztény foglyokat, ellenkező esetben, fenyegetőzött Frigyes, magára zúdítja az egész világ haragját. Természetesen, senki sem számított bármiféle válaszra. Szaladin harcolni fog.

Izsák Angelosz császár a hűség és barátság legszívélyesebb hangú biztosítékait kapta, azzal a kéréssel, hogy támogassa a kereszties hadjáratot, s ha ez meglesz, a részleteket majd, maguk között, a két felség fogja a legjobban megtárgyalni. Kényelmetlen lett volna csak úgy, egyszerűen kicsikarni a beleegyezését, hogy Frigyes hódítsa meg Jeruzsálemet. Amit mi akartunk, igazán nem tekinthette baráti szándéknak, nem volt összhangban politikai érdekeivel.

A magyar királyt és a szerb zsupánt értesítették a keresztiesek jöveteléről, és támogatásukat kérték. Egyúttal felajánlották, hogy a legnagyobb figyelemmel meghallgatják őket, no és ha a császárságnak módjában áll, teljesítik minden esetleges kívánságukat.

Frigyes császár az előkészületek során tett, jól átgondolt diplomáciai és politikai lépésekkel igyekezett elkerülni a felesleges vesztéseket emberben és anyagban. Hogy a Balkánon, a földrész e sötét, kiterjedt déli félszigetén mi a helyzet, nemigen tudtuk. Kik lakják, barbárok? Keresztényeknek nevezik magukat, de milyenfélék ugyan? Nekem ez tökmindegy lehetett, a goj az goj, de lévén, hogy a császári kísérethez tartozom, rám is ugyanaz a sors várt, mint a többiekre.

A császár parancsba adta, hogy senki sem kelhet útra két ló és annyi pénz nélkül, amennyiből két évig eltarthatja önmagát és szolgálait. Két esztendőre számított tehát. Utóbb az urak közül sokan felkerestek affelől érdeklődve, miként szállítsák a pénzt, megoldható-e a dolog hitellevelekkel? A bátyámhoz küldtem őket, nem akartam, hogy bármi közöm legyen az effélékhez, úgy tartottam, egy császári tanácsos nem üzletelhet pénzzel, ha mégoly nagy haszonnal kecsegtetett is. Hiszen amúgy is a családban marad az egész. Egy este Náthán megdicsért:

„Minden jel szerint komolyodsz, Izsák öcsém, hál’ istennek! Ne félj, becsületesen sáfárokodom a te részeddel. Ha majd hazajössz, végre tán meg is nősülsz, sohasem késő . . .”

Nem akartam megbántani, ezért helyeslően válaszoltam:

„Sohasem késő, csakugyan. Ábrahám ősapánk is százesztendőös volt már, amikor Izsák, a fia megszületett. Ilyen öreg azért talán mégse leszek, mire befejeződik a keresztes háború . . .”

Mordecháj rabbi, aki most is Náthánnál vendégeskedett, áthatóan rám nézett, úgy tetszett, a nyelve hegyén van a szó, de azután meggondolta magát, és inkább a báránysültnek szentelte figyelmét.

Orthlieb, a császár egyik pohárnoka, akinek – ki tudja, miért – rokonszenves voltam, szólt, hogy a császár hajóján fogok utazni. Elcsodálkoztam, ő azonban kacsintott, hát nem őfelsége személye körüli tanácsos volnék, vagy mi a szösz?! Olyan három–négy órával a császár előtt hajóra szálltam. Náthán szolgái utánam hozták a málhám, a tengerészek fölsegítették. Egy zsák tele volt szárított marhahússal, melyet a mi rítusunk szerint készítettek el. Mordecháj rabbi lepott meg velem. Valóságos rejtélynek éreztem, hogyan leszek meg két évig főtt étel nélkül.

Később azonban minden egyszerűbbnek látszott, mint gondoltam. Mindenekelőtt lehangoltan elfoglaltam a gálya orrában kiképzett icipici kis kamrácskát. Amikor elrakosgattam a holmimat, alig-alig tudtam bebújni és kinyújtózni, de legalább egyedül voltam. Amint felvonták a horgonyt, megjött Orthlieb a meghívással, hogy vacsorázzam a császár asztalánál. Éhes voltam. Kissé eltűnődtem, hogy amit a rabbi magyarázott, miként értelmezhetném számomra legelőnyösebben. Visszautasítani a meghívást kész felségsértés. Tehát életveszélyes. Engedelmeskednem kellett a császár óhajának. Mindenképpen vacsoráznom kell, még ha döggkeselyűt tálal fel, akkor is. No de persze tudtam, dehogyis lesz ott döggkeselyű!

Pástétomot, halat és szárnyast, főzelékfélét meg gyümölcsöt szolgáltak fel, és senkinek sem szűrt szemet, hogy a vaddisznóhúsból azért mégsem kértem. Utóbb rájöttem, hogy ez is nevetséges. A Rőtszakállú szakácsai bizony nem rakosgatták külön edényekbe a húsféléket meg a tejet. Az asztal végén ültem. A császár mindössze egyetlenegyszer emelte rám serlegét.

Regensburg és Bécs között az első éjszakát a hajó orrában állva töltöttem. Olyan tavaszi éjszaka volt, amikor csupa csillagos az ég, a levegő pedig enyhe, mikéntha a természet különös kegyeltje volnál. A hajótestet apró hullámok nyaldosták, a telihold pazarul szórta fényét, miközben elnéztem a lankás dombokat, amelyek mellett elhaladtunk. Felöltöttem az imasálat meg a szíjakat, és oly közel éreztem magam az Úrhoz. Ó, tudtam, nem neheztel rám, amiért Barbarossa asztalánál ettem.

Frigyes napközben a baldachin alatt üldögélt udvaroncai körében, akik ellátták friss hírekkel. A hosszú úton is megkövetelte, hogy mindenről tájékoztassák. Ezt úgy intézték, hogy gyors paripákon futárok hozták az információkat az előre kijelölt állomáshelyekig a Dunán, onnan azután csónakon továbbították a jelentést a császári parádés hájóra. Otthon maradt helyettese, mármint a fia, Heinrich király, szabályos időközökben hosszú, alázatos hangú beszámolókat írt neki. Mindössze huszonnégy éves volt, s nagyon igyekezett, hogy méltó legyen apjához, aki különben elegendő számú bölcs és tapasztalt tanácsadót hagyott otthon. A kisebbik herceg, apja után őt is Frigyesnek hívták, velünk volt, ámde leginkább hallgatott.

A sokféle hír között kevésbé kellemesek is érkeztek. Észak felől, Brémából meg Kölnből induló seregtesteink tengerjáró hajókra szálltak abbéli szándékukban, hogy elvitorláznak a francia partok mellett, utána meg a Földközi-tengeren hajóznak tovább. Ezek, anélkül, hogy bármi okuk lett volna rá, partra szálltak Portugáliában, és értelmetlen csatározásokba bocsátkoztak Lisszabonnál.

A Rótszakállú néhanap magához hívatott. Mindenki tudta, hogy a hajó orrában vagyok szállásom. Itt mindenkor megtalálhattak, ha őfelsége látni akart. Egyébiránt tisztos távolságban maradtam az udvari szeptől.

„Nem tudom, zsidó, vajon merő szerénységből kerülöd-e társaságunkat, vagy pedig annyira fenn hordod az orrod, hogy egyszerűen nem akarod, hogy bármi dolgod akadjon velünk. Hogy is neveztek ti bennünket? Gojoknak?” – kérdezte meg egyszer Gottfried gróf, amúgy különben rendes ember.

„A goj többes száma *gojim*nek hangzik, kegyelmes uram. Egyébként pedig, ha megengedi, hogy emlékeztessenem, Ábrahám fia, Izsák a nevem.”

Még Bécs előtt a császár beszólitott, hogy a kísérethez tartozó tucatnyi uraság előtt fordítsak le egy róla szóló, angol nyelvű jellemzést.

„Ez a nagy hatalmú férfiú, akinek birodalma a Földközi-tengertől az Északi-óceánig terjed, akinek hírnevét győzelmek szakadatlan sora öregbítette, s akinek hűségét az igaz hithez nem érheti gáncs, dacolt minden e világi megkísértéssel, mely világ pedigen hajbókolva hízelgett neki. Külön elismerést érdemel a hajlott kora ellenére tanúsított vitézségéért. Noha aggastyán és két meglett legény édesapja, akik fiataláguknál és testi erejükénél fogva alkalmasabbak volnának efféle virtusra, mégis ő maga vette kezébe az egész kereszténység ügyét, mikéntha egyedül ő tudna ebben helytállni . . .”

„Hát, szép . . .” – szólalt meg egy uraság a kíséretből, ez meg ez a herceg.

„Jó, jó, de akkor sem szabadna a császárunkat aggastyánnak titulálni!”

„No, és te, zsidó, mit szólnsz? Izsák, a tanácsosom. A csúfondáros Izsák, nemde?”

„Felsőged kegyesen tanácsosának nevez, hogyan merészelnék csúfolódni akkor? Jeruzsálem felszabadításáról – ha az Úr úgy akarja – annak későbbi hatásáról nem én vagyok hivatott, hogy bármit is szóljak. Politikai jelentőségéről úgyszintén legfeljebb csak egy keveset. Ellenben, ha az egész ismert világból egy ország lenne, amiképpen reméljük, és amiért, mindenki a maga módján, imádkozunk, annak bizony óriási gazdasági jelentősége lenne, no és ha felsőged megengedné, erről, szerény tudásomhoz képest, esetleg megkockáztatnám, hogy mondjak valamit.”

„Halljátok, hogy beszél ez az én zsidóm? Mint a vízfolyás . . .” – fordult a Rótszakállú az embereihez. „Ábrahám fia, Izsák, halljuk szódat!”

„A kereskedelem szempontjából, ha az általunk ismert világ egy jogar alatt egyesülne, természetesen a mi magasságos császár urunk jogara alatt – hajoltam meg a trón irányában, Barbarossa pedig felvillanyozva rám kacsintott –, az, bezzeg, nagy haszonnal járna. S ezt első helyen hangsúlyozom: az utazás meg az áruszállítás biztonsága dolgában. Második helyen pedig a pénzügyek tekintetében. Még ha nincsenek is útonállók, a pénz és az arany szállítása nem egyszerű dolog. Az arannyal és ezüsttel teli ládák megfelelő számú társzekeret meg lovat igényelnek és – mindenekelőtt – megbízható és ezért jól fizetett kíséretet. Am ha a birodalom egységes, ehhez elegendő bizonyos szavahihető emberek írásos meghagyása, kötelezettségvállalása, miszerint garantálják egy meghatározott összeg kifizetését, amiképpen Olaszthonban már régóta

szokásos a pénzváltók körében. El méltóztatnék képzelni ezt az egész birodalomra kiterjedően?”

„S mindezen a zsidók keresnek, ugye?” – kérdezte meg az előbbi herceg.

„Az keres rajta, akit a császár és más uraságok kegyesen a bizalmukkal ajándékoznak meg, illetőleg az, aki ott, ahol folyósítani kell a pénzt, megfelelő vagyonnal rendelkezik. Mindezenközben, természetesen, számolnia kell a kockázattal is. Ez azonban, kegyelmes uram, akkor is jóval olcsóbb, mint az aranyszállító karavánok felszerelése meg a kíséret.”

Frigyes császár elégedett volt, de egyúttal figyelmeztetett is bennünket:

„Az efféle okoskodás kizárólag belső használatra való. Egyébként közsímet, azért vettük fel a keresztet, hogy a birodalom erejével felszabadítsuk a Szentföldet a hitetlenek uralma alól. Megértettük egymást, uraim?”

Bécsben néhány napra megállapodtunk. A nemesurak többsége, s persze a császár, a város palotáiban vendégeskedtek. Jómagam továbbra is a hajón éjszakáztam, csakhogy most tágasabb és csendesebb volt. Gondoltam, egy ekkora városban, mint Bécs, csak találkozom valakivel a hitsorsosaim közül, s akkor hozzájutok egy pár kóser falathoz. Ámde, s ez meglepett, akkoriban egyetlen zsidó sem élt a városban, noha a kövezet egyáltalán nem tűnt a mieink számára alkalmatlan közegnek. Ezt megírtam a bátyámnak. Öt évvel később Dél-Németországból megérkezett Náthán egyik barátja, név szerint Salamon, akit V. Lipót császár később a pénzverde mesterének nevezett ki. Háznépe olyan tizenöt tagot számlált, azt mind idehozta a Duna partjára, oda, ahol mi ketten is találkoztunk, Marko. Ő, ez a Salamon, építtette az első zsinagógát, úgy hívták, *Schola Judaeorum*, mai címe valahol a *Seitenstettengasséban* lehetne.

Salamon érdemeket szerzett az ezüstdolgozásban. A bécsi pfennig születésének pillanata volt ez. Addig az ezüst rosszul állt, értéke az aranyéhoz képest 1:10-hez volt, annyira elértéktelenedt. A kisnemesek minden vagyonukat pénzzé tették, hogy részt vehessenek a keresztes háborúban. A német nyelvben ekkor honosult meg a *versilbern* – meg-ezüstözni – szó, amikor azt akarták kifejezni, hogy potom áron adnak el valamit. Tették pedig abban a meggyőződésben, hogy a háborúban

úgyis meggazdagodnak, hiszen mint minden hadjáratban, itt is lesz alkalom a zsákmányszerzésre.

Szegény Salamon azonban nem sokra vitte. Szőlőskertet vásárolt, sikerült megjátszania a nagymenőt, úgy viselkedett, mint egy földbirtokos, mi több, még azt is megengedte magának, hogy pereskedjen a Formbach monostorral. Idővel négy birtokot szerzett a város környékén. A zsinagóga megépítése nem volt ínyére a pápának. Salamon ennek ellenére kevélyen lovagolt mindenfelé, fehér kecskebőrből varrt pénzeszacskót hordott, aranytallérokat meg ruhaneműt osztogatott. Eltelt így két év, s akkor Bécsben agyonverték. Nem fogta fel, mit kell minden zsidónak mielőbb megtanulnia. Azt, hogy fejet hajtson, hogy ne kérkedjék, hogy szelíd legyen, mint a galamb, és ravasz, mint a kígyó, amiképpen azt megmondta Jézus, a próféta, akit a gojok, Isten fiának nevezvén, Messiásnak tekintenek, s akinek sírját a Rótszakállú vezérlete alatt most fel kell szabadítanunk a szaracénok uralma alól, hogy ekképpen is felmegasztaljuk őt.

Szerencsém volt, hiszen rosszabbul is járhattam volna, mint jártam, amilyen pimasz és kérkedő vagyok. Nem, nem túlzok. Én sohasem szoktam túlozni. Ezenkívül halhatatlan vagyok.

Győr alatt vetettünk horgonyt. Feleségével, Margittal, II. Fülöp Ágost francia király nővérével a karján, megérkezett III. Béla magyar király, hogy hódoljon a császárnak, és köszöntse őt országában. Mindennek előkészítésében a diplomácia valóban derekas munkát végzett, Konrád mainzi érsek már egy esztendővel korábban egyezményt kötött a sereg háborítatlan átvonulásáról. Béla király azonban furfanggal élt. Mivel ugyanis szeretett volna mielőbb megszabadulni Frigystől, egyszerűen teljesítette minden kívánságát, minek fejében a császár nagylelkűen neki ígérte ajándéknul a teljes folyami hajóhadunkat, amidőn már nem lesz rá szükségünk. A Szerbián keresztül vezető utat a császár lóháton gondolta megtenni, Jeruzsálemből pedig tengeri úton szándékozott hazatérni annak a tengerjáró flottának a segítségével, amelyet a Mindenható áldásával a háborúban szerzett aranyon épített volna.

Nem sok dolgom akadt. Az urak egymás között abban a hajmeresztő zsargonban cseverésztek, amelyikről azt tartották, hogy ez a latin nyelv, s amelyet a nemesség általánosan használt, hej, pedig a nagy római költők, nemkülönben a római uralkodók is Cézártól Néróig elborzadva tapasztották volna be fülüket, ha ezt hallják.

A sereg előtt járó szálláscsinálók jelentéseit fordígtattam és rendeztettem. Ezeket gyors kengyelfutók hozták, akik mindegyre felpanaszolták, hogy a balkáni szorosok között vezető utak mennyire nem biztonságosak. Máskülönben a helyzet kedvezőbbnek látszott, mint vártuk. Stefan Nemanja szerb zsupán készséggel együttműködött. Korábban súlyos összetűzései voltak a bizánci uralkodókkal, jól jött hát neki egy hatalmas szövetség.

Péter Aszen bolgár fejedelem – az ő országán is át kellett haladnunk – megüzente, hogy uraként fogadja császárunkat. Nekem ez nem tetszett, gyanúsnak találtam, ámde amikor szóvá tettem gyanúmat, Konrád érsek, aki annyira büszke volt művére, mármint a keresztes hadjárat előkészítésére, rám förmedt:

„Te itt fordító és tolmács vagy, zsidó! Nem vagyunk kíváncsiak a véleményedre!”

Ezúttal lenyeltem a sértést. Mondhattam volna, hogy a császár engem a tanácsosának is kinevezett. De hát, mi közöm hozzá. Bánom is én, ha nem úgy lesz, ahogy az urak előrelátták.

Ennél nyugodtabban fogtam fel Szaladin, Jeruzsálem urának nyílt ellenségeskedését. Itt nem volt min gondolkodni. Teljesen nyíltan beszélt, nem kellett semmit belemagyarázni. Levelet írt Frigyesnek, azonban lenézően csupán „Németországból való királynak” szólította, nem ismerte el neki a császári méltóságot, s természetesen, esze ágában sem volt harc nélkül meghódolni. Szaladin mindenkit bebocsátott Jeruzsálembe, aki kifizette a kapupénzt, a városban szabadon mozoghatott és imádkozhatott Istenéhez, ahol és ahogy akart. Viszont éppen ezért nem fog engedelmességni senki felszólításának, és nem adja fel önként a várost.

Tudtuk, hogy ami őt illeti, súlyos harcok várnak ránk. Mire az összetűzésekre sor kerül, embereink mögött több mint egyeztendei menetelés lesz, az övéik ellenben pihenten és a saját terepükön várnak be bennünket. Bár senki sem parancsolta, jelentést írtam a császárnak legfőbb ellenségünkről. Szaladin kurd származású, olyan ötven év feletti, tapasztalt harcos volt, megdöntötte a több mint száz esztendeig uralkodó Fatemida dinasztiát, hozzászokott a katonai győzelmekhez. A nagyméltóságú uraságok vagy maga Frigyes döntsék el tehát, figyelembe veszik-e följegyzéseimet. A Magyarországon át vezető kényelmes hajóúton az udvar jó hangulatban volt, gyakorta felöntött a garatra, az urak tréfál-

koztak, hahotáztak, bolondoztak, egyáltalán olyan örömmámorban úsztak, hogy nem merészkedtem bármi kellemetlenre figyelmeztetni őket.

A császári flottával való dunai hajókázás kezdetben érdekesítő volt. Csónakokon egymás után érkeztek a küldöttségek, fölszálltak a díszhajóra, hogy hódolatukat fejezzék ki, vagy jelentést tegyenek. Az udvartartás működött. Mi, a tanácsnoki kar, jól belejöttünk a munkába. Mivel most már naponta meghívtak, hogy őfelsége asztalánál ebédeljek, kitűnően kosztolódtam, remélve, hogy nem vétkezem nagyot. Idővel azonban minden unalmasabbá vált. A szűk helyen összezsúfolódott emberek mind ingerültebbek lettek. Frigyes néhanap partra szállt, egy darabig a folyóparton lovagolt a változatosság kedvéért, vagy az is megesett, hogy a magyar király vadászatot rendezett a tiszteletére. Igen ám, csakhogy kevesen csatlakoztak hozzá. A császár ezt, jó emberismerő lévén, ösztönszerűen megneszelte. Vagy pedig a közöttünk levő besúgói figyelmeztették a békétlenségre. Így aztán elhatározta, hogy az utunkba eső egyik nagyobb városban pihenőt tart. A választás arra az erősségre esett, amely ott állt, ahol a Száva a Dunába szakad, s valaha régen Singidunumnak nevezték. A maguk Belgrádja volt ez, Marko.

Kellemes, derült nyáridő. A császár lovagi tornát rendezett Belgrádban. Lelátókat emeltek, mindenki parádéba vágta magát. Végre aztán mindennel elkészültek. A lovagok a napfényben vakítóan csillogó vérték és sisakok alatt rúgtattak egymásnak a színes takarókkal díszes, jól táplált csatalovakon, s tompára leköszörült dárdáikkal megpróbálták kivetni egymást a nyeregből.

Megvallom, érdekelt a dolog, mert zsidókat sohasem engedtek be efféle szórakozásra, itt meg, császári tanácsosi minőségemben, ráadásul még őfelsége közelében is ülhettem. Én azonban szívesebben időztem zsidó hitsorsosaim között, hogy a mi szokásaink szerint étkezzenek és velük imádkozzam. Éppen sabbath volt, s amikor ezt közöltem a császárral, két nap szabadságot adott. Miként történhetett, hogy annyi számkivetettségben eltelt évezred után még mindig akadt zsidó az általunk ismert világ minden szögletében, így tehát abban az Isten háta mögötti Belgrádban is, akik töretlenül megtartották ősi rítusaikat és szokásaikat? Nem tudom. Még csak nem is sejtem, sok-sok megélt életem ellenére sem. Az áldás mormolásának szokását ismertem, valahogy mégis annyira idegenkedtem tőle. Mire jó ez, Uram? Mi hasznod van ebből az agyoncsépelet, nevetséges szóözönből, mi örömet leled

az ételáldozatban, az értelmetlen imaszíjakban, vállkendőben, az ajtó jelében? Micsoda hatalmas Isten az, aki megköveteli az alázat ilyen aprócska jeleit?

Mint külhoni idegent, aki ráadásul még a nagy császár kíséretéhez tartozó tanácsos is, a községi előljárónál szállásoltak el, annak is a szemet gyönyörködtető kelimékkel és valóban káprázatosan faragott bútorokkal berendezett, legszebb szobájában. A szűk kajütben töltött sok-sok éjszaka után, a hajón, melynek padlója örökösen ingott az ember lába alatt még akkor is, ha egyébként a hatalmas folyam sohasem hullámzott különösebben, itt most annyira nyugalmasnak tetszett minden, olyan gyapjas puhaságban és kényelemben feküdtem, hogy nem jött álom a szememre.

Majd újból hajóra szálltunk. Viszonylag rövid idő alatt a hajóút végállomásához érkeztünk. Egy *Viminacium* nevű helységben, melyet a szerbek Braničevónak hívtak, el kellett hagynunk a hajókat, és az országúton folytatni az utat, hogy ekképpen átvonuljunk Szerbián, Bulgárián meg Anadólián, s így eljussunk a Szentföldre. Ezen a ponton búcsút vettünk a birodalmunkban uralkodó rendezettségől, a hátunk mögött maradtak azok az országok, amelyek engedelmessé váltak, és olyan vidékekre tettük be a lábunk, ahol a helyzet rendezetlen és számunkra kifürkészhetetlen volt.

A helybeli parasztok és napszámosok egypár ezüstpénzt szívesen elvették, amit kellett, no, és amíg ők a szekerekre, taligákra fölrakták, fölmalházták a felszerelésünket, az én dolgom az volt, hogy gondoskodom az irattár továbbszállításáról. Ebben az az elv érvényesült, hogy a birodalom fővárosa mindig ott van, ahol Frigyes van, lett legyen akár lóháton, avagy háromlábú széken ült a tölgyfa alatt. Bárhol helyezkedett is el, ott vala a trón. Hajóján bőven akadt hely, ahonnan kormányozták az országot, mindez most még bonyolultabb lett.

A császár testes sötétpej ménjének nyergében szemrevételezte a dolgok menetét, nekem pedig volt időm, hogy szemügyre vegyem őt. Határozottnak, magabiztosnak látszott, talán ilyen benyomást kell keltenie egy uralkodónak, hogy a köznép tisztelhesse őt. Ám hogy késő öregkorában mért vállalta mindezeket a viszontagságokat, legjobb akarral sem tudtam megfejtetni. A hosszú út valamely üres órájában talán lesz alkalmam megkérdezni tőle. Igaz, hogy ereje teljében volt, és jó egészségnek örvendett, de mégiscsak hatvannyolcadik életévét taposta.

Gondolt-e valaha is rá, hogy mennyi ideje maradt hátra? Hatalma biztos volt, s az is úgyszintén, hogy majd jóra való fia öröklék őt utána. Ha akarja, igazán kellemesen tölthette volna élete alkonyát, talán még egy egész évtizedig is. Ennek ellenére belebocsátkozott ebbe a bizonytalan kimenetelű kalandba. Az uralkodók vajon soha sincsenek megelégedve azzal, ami a jogaruk alatt van? Vajha maga a Jóisten ültette el bennük azt a szenvedélyt és türelmetlenséget, amely képességeik végső határáig, sőt azon túl úzi őket?

BORBÉLY János fordítása

(Befejező része a következő számunkban)